ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

LINGUISTIC ASPECTS OF FORMATION PROCESS OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN ENGLISH LESSONS

УДК 37.01
DOI https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.1.15

Липчанко-Ковачик О.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання
Мукачівського державного університету

Апацька Я.В.,
студентка ІІ курсу магістратури
гуманітарного факультету
Мукачівського державного університету

Стаття присвячена лінгводидактичним аспектам процесу формування міжкультурної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови. Авторами зосереджена увага на теоретичних засадах формування міжкультурної компетентності учнів старшої школи. Висвітлено компоненти, критерії та показники сформованості міжкультурної компетентності учнів. У науковій літературі спостерігається розгалуженість сутності поняття «міжкультурна компетентність». Міжкультурна компетентність – це комплексна концепція, що включає в себе різноманітні аспекти та розгалуженість понять. Розгалуженість цього поняття відображає складність та багатоаспектність міжкультурної взаємодії та розуміння культур. Авторами статті встановлено, що міжкультурна компетентність передбачає низку навичок, знань і якостей, які дозволяють ефективно взаємодіяти з представниками інших культур та розуміти та поважати їхні культурні особливості. Встановлено, що міжкультурна компетентність не обмежується тільки володінням іноземною мовою, вона включає в себе глибоке розуміння та повагу культурних різниць, уміння ефективно спілкуватися та взаємодіяти в міжкультурному середовищі, а також здатність аналізувати власні культурні уявлення і упередження. Проаналізовано, що сприяти вивченню та розвитку міжкультурної компетентності мають різні суб'єкти освіти, від учителів та викладачів до вищих навчальних закладів, культурних об'єктів та глобальних організацій. Засоби навчання, літературні та медійні ресурси, міжнародні обміни та проекти, а також сучасні технології можуть бути важливими інструментами для формування міжкультурної компетентності. Досліджено, що основні аспекти міжкультурної компетентності включають: знання культурних різниць, міжкультурну комунікативну компетентність, міжкультурну чутливість, міжкультурну емпатію, адаптацію до нового культурного середовища, розв'язання міжкультурних конфліктів. Як висновок успішність формування культури спілкування відбуватиметься у чіткому виборі та поєднанні основних методів освітнього процесу, які стимулюватимуть молодших школярів усвідомлювати необхідність в опануванні вміннями та навичками культури спілкування, формувати позитивну мотивацію до навчальної діяльності, здійснюючи аналіз різних життєвих ситуацій, вирішувати проблемні ситуації під час спілкування тощо; готовність до міжкультурного спілкування представників різних світоглядів, моральних норм, правил поведінки.

Ключові слова: *лінгводидактичні аспекти, міжкультурна компетентність, учні старшої школи, комунікація, соціокультура, лінгвокультурологія.*

The article under cobnsideration throws light upon linguistic and didactic aspects of formation process of intercultural competence of high school students in English classes. The authors focused attention on the theoretical foundations of the formation of intercultural competence of high school students. The components, criteria and indicators of the formation of students' intercultural competence are highlighted. In the scientific literature, the essence of the concept of "intercultural competence" is branched out. Intercultural competence is a complex concept that includes various aspects and ramifications of concepts. The breadth of this concept reflects the complexity and multifacetedness of intercultural interaction and understanding of cultures. The authors of the article established that intercultural competence involves a number of skills, knowledge and qualities that allow effective interaction with representatives of other cultures and understand and respect their cultural characteristics. It has been established that intercultural competence is not limited to mastering a foreign language, it includes a deep understanding and respect for cultural differences, the ability to effectively communicate and interact in an intercultural environment, as well as the ability to analyze one's own cultural ideas and prejudices. It has been analyzed that various subjects of education should contribute to the study and development of intercultural competence, from teachers and lecturers to higher educational institutions, cultural objects and global organizations. Teaching aids, literary and media resources, international exchanges and projects, as well as modern technologies can be important tools for the formation of intercultural competence. It has been studied that the main aspects of intercultural competence include: knowledge of cultural differences, intercultural communicative competence, intercultural sensitivity, intercultural empathy, adaptation to a new cultural environment, resolution of intercultural conflicts. As a conclusion, the success of the formation of a culture of communication will take place in a clear choice and combination of the main methods of the educational process, which will stimulate younger schoolchildren to realize the need to master the skills and abilities of the culture of communication, to form positive motivation for educational activities, by analyzing various life situations, to solve problem situations during communication etc; readiness for intercultural communication of representatives of different worldviews, moral norms, rules of behavior.

Key words: *linguistic didactic aspects, intercultural competence, high school students, communication, socio-culture, linguistic and cultural studies.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наприкінці XX – початку XXI ст. в освіті диференціювалися декілька парадигм. Дослідники погоджуються, що визначальними стали особистісна, культурологічна та діяльнісна або компетентнісна, які потіснили когнітивно-інформаційну. Безпосередньо кожна з них не заперечує ролі та значення іншої, а навпаки – інтегративно з ними поєднується, оскільки витоки кожної зароджувалися під час панування попередньої парадигми, та звичайно органічно її доповнювали. Утверджуючись, кожна з них зміщувала власні акценти в освіті, що призвело до перегляду та уточнення мети, цілей організаційних форм навчання, а також добору змісту.

Однозначно ці зміни стосувалися бачення структури та кінцевих якостей результатів навчання. Для їх опису використовували наступні категорії «знання», «навички», «уміння» тощо. Проте, на початку XX ст. до понятійного апарату додалося поняття «компетентність». У свою чергу завданням фахівців стала конкретизація його змісту для трансформація кожної галузі. Таким чином, у сфері навчання іноземних мов метою навчання стало формування іншомовної комунікативної компетентності.

Згідно Державного стандарту практичною метою навчання є безспосередньо формування іншомовної комунікативної компетентності з урахуванням їхніх комунікативних умінь, сформованих на основі відповідних знань і навичок, розвиток умінь спілкуватися в усній і письмовій формах з урахуванням мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки, та власне здатність використовувати їх в іншомовному спілкуванні

Розвиток сучасної шкільної освіти зазнає фундаментальних змін, які допомагають у свою чергу учням адаптуватися до умов сучасного світу, що швидко змінюється, творчо реалізовувати себе в особистісній та професійній сферах. Основні положення Закону України «Про освіту» [3], Національної програми розвитку освіти, Національних стандартів базової повної загальної середньої освіти в поєднанні з оновленням старших шкіл стандартизують сучасну мовну освіту.

Відповідно до основних цілей вивчення іноземних мов у старших класах загальноосвітньої школи, визначених у Концепції розвитку освіти України станом на 2015-2025 роки сучасний школяр повинен мати не лише певні знання в галузі іноземної мови, вміти використовувати ці знання в активній діяльності та міжособистісній взаємодії, а також у різних ситуаціях вільно спілкуватися та дотримуватись традицій і норм, прийнятих у країні, мова якої вивчається. Учень повинен вміти висувати власні ідеї та висловлювати свої почуття про життєві явища, моральну етику, естетику, соціальні проблеми та ін.

Тому завдання, яке стоїть перед закладами загальної середньої освіти, полягає в тому, щоб навчити учнів спілкуватися іноземними мовами в реальному житті та сформувати достатній рівень міжкультурної компетентності. Формування вищезгаданої компетентності вважається важливою частиною всіх етапів навчання іноземної мови.

Аналіз наукової та навчальної літератури вказує на те, що питання формування в учнів міжкультурної компетентності є складним і охоплює декілька галузей дослідження: психологію, психолінгвістику, лінгвістику та педагогічну психологію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепції міжкультурної комунікації Е. Холла, К. Гирца, В. Гудікунста, Г. Тріандіса, Г. Хофштеде зумовили стрімке зростання зацікавленості до наукових праць з теми міжкультурної взаємодії та діалогу культур. Феномен діалогу культур розглядається у наукових напрацюваннях таких науковців-лінгвістів (В.С. Біблер, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда, М. Фуко, Ю. Хабермас) [1,2], теорії міжкультурної комунікації (Р. Коллінз, Н. Луман, М. Маклюен та ін.) [1,2,4]. Аналіз зарубіжної та вітчизної літератур продемонстрував відсутність єдиного цілісного підходу до тлумачення поняття «міжкультурна компетенція». Дослідженням цього явища займалися такі вчені як М. Байрам, В. С. Бакіров, О. В. Максимович, Брент Рубен, О. М. Слюсаренко, Т. Ю. Осадча, Л. М. Хижняк та інші [4,5].

Вчені вітчизняні та близького зарубіжжя досліджували міжкультурну компетентність згідно кількох напрямів: концепція діалогу культур у навчанні іноземних мов (В. Библер, А. Літвінов, Е. Пассов, О. Троїцька); основ міжкультурної комунікації (Е. Верещагін, Г. Єлізарова, Е. Шубин); формування міжкультурної компетенції (І. Зимня, О. Сніговська); вивчення міжкультурної комунікативної компетенції (І. Бахов, О. Кричківська, А. Приходько)[1,2,4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць, вважаємо, що поза межами досліджень залишається ще велика кількість актуальних методичних аспектів формування міжкультурної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови. Зокрема, дискусійним є питання використання ефективних методів і засобів формування в учнів старшої школи міжкультурної компетентності, яке на думку великої кількості науковців є головним з критеріїв сформованості іншомовної комунікативної компетентності. Зовсім незначна кількість наукових розвідок присвячена дослідженню використання засобів проєктної діяльності, які на нашу думку, можуть впливати на успішність формування міжкультурної компетентності, а відтак і удосконалити процес формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів старшої школи.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні основних лінгводидактичних принципів формування міжкультурної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Формування міжкультурної компетентності є важливою складовою сучасної освіти, оскільки світ стає все більше глобальним і різноманітним з культурного погляду. Одним із ефективних інструментів для досягнення цієї мети є лінгводидактика, яка поєднує в собі вивчення іноземних мов та культурних аспектів.

Процес формування міжкультурної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови має важливі лінгводидактичні аспекти, які варто враховувати.

Ми проаналізували лінгводидактичні аспекти формування міжкультурної компетентності дослідниками-лінгвістами та виокремили наступні: використання автентичних матеріалів, порівняння культур, важливість ролі говоріння та обговорення, підвищення свідомості, вивчення соціальних навичок, використання технологій, емпатія та розуміння, усвідомлення важливості міжкультурної компетентності, використання ігор та завдань на формування міжкультурної компетентності.

Розглянемо вищезгадані аспекти детальніше.

Використання автентичних матеріалів. Використання аутентичних текстів, відео, аудіо та інших ресурсів, що представляють культуру англомовних країн, допомагає учням краще розуміти та апробувати культурні особливості цих країн.

Порівняння культур. Порівнювання культурних аспектів англомовних країн і власної країни учнів може допомогти їм краще розуміти та оцінювати культурні відмінності.

Культурні ігри та завдання. Використовуючи різноманітні ігри, завдання та сценарії, учитель може сприяти активному сприйняттю та розвитку міжкультурної компетентності.

Роль говоріння та обговорення. Розмовна практика та обговорення на тему культури англомовних країн дозволяють учням висловлювати свої думки, погляди та сприяють розвитку комунікативних навичок.

Підвищення свідомості. Важливо надавати учням можливість вивчати історію, традиції, мистецтво та інші аспекти культури англомовних країн, щоб збільшити їхню свідомість.

Вивчення соціальних навичок. Учні повинні навчатися адаптувати свою комунікативну поведінку до різних культурних контекстів, розуміти поняття культурного різноманіття та бути відкритими до інших культур.

Використання технологій. Використання сучасних технологій, таких як відеоконференції, віртуальні екскурсії та інтернет-ресурси, може розширити можливості для вивчення культури англомовних країн.

Емпатія та розуміння. Важливо виховувати в учнів емпатію та розуміння інших культур, а також вчити їх розрізняти стереотипи в міжкультурному спілкуванні. Залучення гостьових викладачів: Запрошення в гості носіїв мови та представників інших культур може бути великою перевагою для учнів у процесі вивчення міжкультурної компетентності.

Оцінка міжкультурної компетентності. Важливо розробити об'єктивні критерії оцінки міжкультурної компетентності та включити їх у систему оцінювання учнів.

Загалом, лінгводидактичні аспекти формування міжкультурної компетентності учнів на уроках англійської мови мають на меті розширити горизонти учнів, розвивати їхню свідомість та навички спілкування в різних культурних контекстах.

Висновки. Формування англомовної міжкультурної компетентності серед старшокласників зазвичай супроводжується різними психологічними та культурологічними чинниками. Ключовими психологічними чинниками є мотивація, емпатія, самосвідомість та стресостійкість. Серед культорогічних чинників лінгвісти виділяють: навчання та освіта, мультимедійні ресурси та доступ до різних джерел інформації, міжнародні програми та обміни, підтримка вчителів і батьків, які у свою чергу можуть грати ключову роль у підтримці і стимулюванні інтересу до міжкультурної компетентності серед старшокласників, створюючи сприятливі умови для її розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беспалько В.П. Досвід розробки і використання критерії якості знань. Київ,1968. № 4. С. 52-69

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене і виправлене. Рівне, 2011. 552 с.

3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти (проект). Базовий навчальний план основної і старшої школи. *Іноземні мови.* 2003. № 1. с. 5

4. Коберник О. Проективна педагогіка і національна школа: Шлях освіти, 2000. № 1. С. 7-9.

5. Черниш В. В. Методика формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні : монографія. К. : Ленвіт, 2013. 396 с.